

Välkommen till Söderby

En vandring i svensk forntid

Här på Söderby ligger fokus idag på travhästuppfödning men på gårdens ägor finns spåren av en välbevarad odlingsmiljö från den äldre järn-åldern, århundradena runt Kristi födelse. Då som nu var Söderby ett levande landskap med jordbruk, djur, liv och rörelse. Vid samma tid som Söderbyborna sysslade med småskalig odling och boskapsskötsel förstörde romarna staden Karthago, år 149 f Kr. Något senare, år 79 e Kr förstördes staden Pompeji av ett ödesdigert vulkanutbrott. Men här i Söderby hade människor bott mycket längre än så.

Vår vandring startar så långt tillbaka som för 7000 år sedan då hela området låg under vatten och bara små öar bröt vattenytan. Då var det äldre stenålder här i Sverige och de första människorna hade hittat till öar strax söder om Stockholm. För ungefär 5000 år sedan hade landhöjningen skapat ett skärgårdslandskap runt Söderby och de första människorna bosatte sig här i små hyddor på strandkanterna. De levde av säljakt och fiske och samlade ätbara örter, nötter och frön. Samtidigt i Egypten byggdes pyramiderna.

Tusen år senare, under den yngre stenåldern, kan man hitta de första spåren av hus och odling på boplatser som arkeologerna grävt ut runt Arlandaområdet. Trots att man börjat odla bodde man kvar på strandängarna och levde till största delen av jakt och fiske. I närheten av boplatserna låg stenåldersfolkets gravar.

För ungefär 3000 år sedan, mitt i bronsåldern, låg havsnivån ungefär 25 m högre än vad den gör idag. Då växte skärgårdslandskap här och de första människorna bosatte sig i små hyddor. Under den här perioden begravs farao Tutanchamon med sina skatter i konungarnas dal i Egypten.

Här i Söderby betade djuren på strandängarna och människorna odlade gamla former av vete och korn, även om jakt och fiske fortfarande var viktigt.

Vid Odensala kyrka fanns en religiös samlingsplats under bronsåldern och äldsta järnåldern. Platsen bestod av en inhägnad bergsplata där man hittat gravar och spår av matoffer. Dit kan Söderbyfamiljerna ha tagit sig för att fira sina religiösa högtider. Där har man också hittat ben av offrade hästar som hade börjat importeras vid den tiden.

Nu när du fått en liten inblick i vad som hände i trakten runt Söderby under sten- och bronsåldern kan det vara dags att titta lite närmare på vad människorna lämnat efter sig.

Gå till station 2.

2. Skärvestenshögar

De människor som bodde här i Söderby på bronsåldern och den äldsta järnåldern har samlat sitt avfall i högar här. Om du tittar noga på stenarna på marken kan du se att de har vassa kanter och är skärviga. Det händer när stenen varit upphettad och sedan sänkts ned i vätska och var det vanliga sättet att värma vatten och laga mat. En vanlig boplats måste ha producerat stora mängder skärvesten.

I högarna finns ofta keramikskärvor, matavfall som brända ben, sotig jord och annat skräp man kan ha velat bli av med. Skräphögarna kan ge ledtrådar till vad man ätit på bronsåldern. Antagligen har fisk, frukt, bär, grönsaker och gröt varit vanligast men man har även ätit kött, vilt och mjölkprodukter.

Ibland hittar man gravgömmor med brända människoben bland skärvestenen. Kanske hade skärvestenshögarna också en betydelse i religionen som kretsade kring fruktbarhet och offrande av mat precis som vid kultplatsen vid Odensala. Här på Söderby vet arkeologerna inte exakt var bronsåldersmänniskorna har bott, men eftersom vi just nu står vid deras skräphögar så har husen antagligen legat strax bredvid oss. Oftast syns inte spåren förrän arkeologerna har tagit bort gräsvålen och det översta jordlagren.

En gård under bronsåldern bestod av ett, ibland upp emot 30 m, långt hus. Huset kallas därför långhus. Taket bars upp av två rader stora trästolpar. Inne i

huset fanns stora eldstäder i golvet. Idag är de igenfyllda groparna efter de stora takbärande stolparna, och resterna efter eldstäderna nästan det enda som finns kvar av husen.

Tittar du runt omkring skärvestenshögarna så kan du på flera sidor se låga stenmurar. De kallas stensträngar och är rester efter en boplats som legat på platsen flera hundra år efter de människor som lämnade skärvestenshögar efter sig.

Gå till station 3.

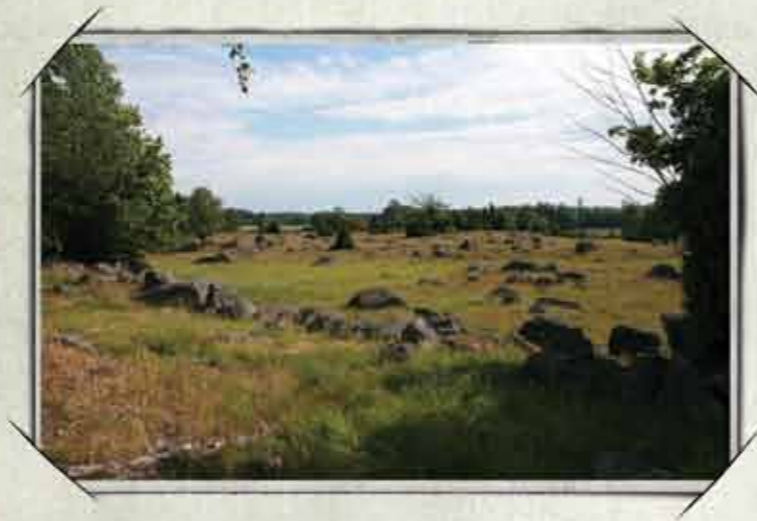
3. Skålgrop

Bara omkring 35 meter söder om skärvstenshögar finns det en inristning från bronsåldern på toppen av ett stenblock. Inristningen är bara ett par cm stor och i form av en liten grund grop – en skålgrop, eller älvkvarn som det också kan kallas. Leta och se om du hittar den!

Skålgroparna är ett av de tydligaste tecknen på bronsåldersmänniskornas religion och här runt Söderby finns många. I senare tiders folktro berättas det om hur man offrat i skålgropar, eller smörjt dem med fett. Kanske använde människorna skålgropar när de dyrkade sina gudar.

Under järnålder blir området kring Söderby äntligen fastland. Vattnet stod omkring 5-10 m högre än idag. Stora flacka landområden steg upp över havet och landskapet var hagmark med ek, björk och hassel.

Människorna här levde av boskapsskötsel och odling men det är inte omöjligt att man också hade handelskontakter med så avlägsna

områden som romarriket. Romarna var intresserade av pälsverk, läder och järn från Norden och lämnade exklusiva bronsföremål, kryddor, glas och vin som betalning.

De döda begravdes på ett gemensamt gravfält utanför gårdarna och bronsålderns gamla fruktbarhetskult försvinner till förmån för andra gudar.

Kanske var människorna på järnåldern här i Söderby ättlingar till de som bodde här under bronsåldern eller så var det helt nya människor som hittade hit. Bara en arkeologisk utgrävning skulle kunna ge fler ledtrådar.

Gå till station 4.

4. Stensträngar och fägata

De låga stenmurar som löper kors och tvärs i landskapet runt dig kallas stensträngar och började byggas i början av järnåldern. Just nu ser de inte ut att ha varit speciellt effektiva men de kan ha haft en överbyggnad av trä eller ris och varit kompletterade av gärdesgårdar och grindar i trä.

I början av järnåldern, för ungefär 2500 år sedan började människorna här i Söderby att använda fasta åkrar. Innan hade man odlat på en yta tills den var utarmad och sedan brutit en ny åker. Eftersom boskapen vallades lös blev det viktigt att skydda sina dyrbara grödor med en stenmur. Idag hägnar vi in vår boskap och inte våra åkrar men på denna tiden gjorde man precis tvärt om.

Om du tittar noga kan du se två stenmurar, stensträngar, som går parallellt med varandra en bit. Detta kallas för en fägata och precis som ordet antyder är det helt enkelt en slags gata för djuren från gårdsplanen ut till betesmarken.

Under äldre järnålder hade man i stort sett samma djur som vi har idag. Nötkreatur, gris och får var vanligt men även get, häst, hund. Hönsen kom till Sverige ungefär vid den här tiden och tamkatten strax efter.

Gå till station 5.

5. Gårdslägen och husterasser

Här under gräset döljs rester av järnåldermänniskornas hus och liv! Trasiga keramikkrukor som människor lagat mat i, brända ben och frön från maten, småsaker man tappat som en malsten till att mala säd med kan finnas kvar i marken. Idag är det svårt att se var husen har legat men fågatan som du just har tittat på är en bra ledtråd eftersom den ledde fram till gårdsplanen.

Precis som på bronsåldern bodde människorna i långhus. Ett tränat öga kan upptäcka en slags "hylla" eller terrass, kantad av stenar, där forntida hus har legat men det är mycket svårt att se just på den här platsen.

Arkeologerna tror att det har funnits en gård till här på Söderby under järnåldern men den ligger idag strax norr om grusvägen utanför Söderbys mark.

Gå till station 6.

6. Gravarna

Det som framför dig ser ut som en stenhög är i själva verket en grav från järnåldern. Längst ned under alla stenarna finns rester av en människa som en gång föddes och levde sitt liv här i Söderby. Han eller hon har säkerligen bott på någon av gårdarna som låg här under den äldre järnåldern, och kanske själv varit med att bygga någon av stenmurarna.

Ingen av gravarna här på Söderby har undersökts av någon arkeolog. Om man skulle gräva ut graven så skulle man hitta de brända benen av en människa längst ner under alla stenarna. Under järnåldern brändes den döde på bål tillsammans med de saker man behövde ha med sig till efterlivet. Oftast var det mat, kläder och kanske något smycke eller ett vapen.

När gravbålet hade brunnit ut samlade man ihop de brända benen och lade dem i en keramikkruka eller en trä- eller näverask i en grop i marken. Graven av sten byggdes sedan ovanpå. Det finns flera gravar som den här. Titta på kartan och se om du hittar fler att besöka. Ibland är de "inbyggda" i stenmurarna.

På krönet och sluttningen av en höjd i närheten finns ett par större gravfält som använts under en lång period under järnåldern. Kanske var det där de flesta människorna vid Söderby begravde sina nära och kära.

Det finns även gravar från bronsåldern men de ligger idag norrut utanför Söderby gårds mark. De gravarna är annorlunda än den du just sett men den största skillnaden syns inte utanpå. Under bronsåldern såväl som på stenåldern brände man inte de döda utan de lades direkt i graven tillsammans med gravgåvorna.

Under bronsåldern byggde man en kista av stenhällar eller av ek som man sedan täckte med ett stenröse.

Under den yngre järnåldern, för ca 1500 år sedan, övergavs stensträngarna och boplatserna på Söderby övergavs.

Det dröjde sedan ungefär 800 år innan man på medeltiden återigen bosatte sig på Söderby. Den medeltida gården Söderby omnämns för första gången i skriftliga dokument år 1318. Då låg bebyggelsen strax V om den nuvarande, på andra sidan Rickebyån, och kallas idag gamla Söderby. Där finns än idag rester av husgrunder, källare och en kvarn. Först på 1930-talet revs den sista byggnaden.

Gå till station 7.

7. Vreten (Slutstation.)

Marken tillhörande torpet var de rasthagar man kan se upp mot tävlingsstallet. Här finns några av Söderbys mest sentida lämningar. I marken syns en cementerad källargrund och en spisrest i tegel som är det enda som finns kvar av torpet Vreten som tillhörde gamla Söderby.

Torpet låg här mellan slutet av 1700-talet och början av 1900-talet. Trots att lämningarna av Vreten inte är så gamla räknas de idag som en fornlämning. Vi hoppas att du har uppskattat promenaden runt fornlämningarna här på Söderby och att du delar vår önskan att uppleva, glädjas åt och vårda vår kulturmiljö.

Förhoppningsvis har du lärt dig något nytt och spännande om vår historia som du kan ta med dig hem som ett minne av ditt besök. Kanske har du själv några spännande lämningar runt knuten där du bor!

